

конкретним правом, б) направлено на порушення правової рівності, тобто гарантованої державою рівної можливості здійснення однакового обсягу прав і свобод людини.

Література:

- 1.Талалаєв А. Н. Право міжнародних договорів. М., 1985, С. 70.
- 2.Алексідзе Л. А. Деякі питання теорії міжнародного права. Імперативні норми *juscogens*.Тбілісі, 1982, С. 290.
3. Гаврилов В. В. ООН і права людини: механізми створення і здійснення нормативних актів.Владивосток, 1998, С. 97.
- 4.Бобров Р. Л. Основные проблемы теории международного права. М., 1968, С. 193.
5. Абашидзе А. Х. Защита прав меньшинств по международному и внутригосударственному праву. М., 1996, С.119.
6. Шестаков Л. Н. Императивные нормы в системе современного международного права. М., 1981, С. 45.
7. Тиунов О. И. Принцип соблюдения международных обязательств. М., 1979, с.49.
8. Алексидзе Л. А. Некоторые вопросы теории международного права. Императивные нормы *juscogens*. Тбилиси, 1982, С. 240.

С. Р. Асірян¹

КОНЦЕПЦІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СТАТУТІ ООН

В сучасній міжнародно-правовій доктрині не викликає сумнівів основоположне значення Статуту ООН для нормативно-правового закріплення обов'язку поважати і захищати права людини. Дослівно ці слова в Преамбулі Статуту звучать наступним чином: «... знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків та жінок і в рівність прав більших та малих націй ...» [1]

Окрім того, в пункті 3 статті 1 Статуту встановлено мету ООН «Здійснювати міжнародне співробітництво в сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного ха-

¹ Асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

рактеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії.»

До цього можна додати ще п. в) ст. 55 Статуту ООН де встановлено, що «З метою створення умов стабільності та благополуччя, необхідних для мирних і дружніх відносин між націями, заснованих на повазі принципу рівноправності та самовизначення народів, Організація Об'єднаних Націй сприяє: в)... загальній повазі та дотриманню прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови й релігії.» Ця норма Статуту стосується економічного і соціального співробітництва, що однак не зменшує її юридичної значущості. У статті 56 Статуту у зв'язку з цим зазначено: «Усі Члени Організації зобов'язуються вживати спільні й самостійні дії в співробітництві з Організацією для досягнення цілей, зазначених у статті 55.»

Таким чином, Статут ООН достатньо прискіпливо поставився до теми прав людини, чого зазвичай не було помічено у міжнародно-правових актах до другої світової війни. Як зазначає проф. М. В. Буроменський: " Поява цієї норми в Статуті ООН не була випадковою. У міжнародному праві важко знайти іншу норму, яку б людство так вистраждало. І не менш складно віднайти іншу норму, яка мала б такі далекосяжні наслідки: закріплюючи в Статуті ООН норму про права людини, держави одночасно створювали міжнародно-правову основу для об'єднаної боротьби з тоталітаризмом, оскільки права людини і тоталітаризм за своєю природою несумісні.»[2]

У зв'язку з цим згадка про права людини саме в тому вигляді, як це відображено в Статуті ООН, стало наслідком складного компромісу, який склався між основними розробниками Статуту. В. А. Карташкін, який спеціально досліджував це питання, зазначає, що певна «загальність» формулювань Статуту щодо прав людини знімала ідеологічний конфлікт між державами різних соціально-економічних формацій. По суті, цей конфлікт переносився на майбутні переговори про Біль про права людини, як спеціальний міжнародний договір з цього питання.[3]

М. В. Буроменський і В. А. Карташкін підтверджують, тим самим, існування глибокого світоглядного конфлікту щодо розуміння прав людини на переговорах про Статут ООН. Більше того, звертається увага на марність спроб його розв'язати на цих переговорах, що свідчило про нездатність сторін дійти згоди про загальноцивілізаційне розуміння прав людини. Але головним було закріплення в Статуті ООН самої згадки про цінність прав людини і необхідність співробітничати в цій сфері, навіть

за умови різного на той час ставлення держав до розуміння таких прав. А це ставлення було, дійсно, різним. Достатньо ознайомитися з переговорами з цього приводу при обговоренні майбутніх статутних положень в Думбартон-Оксі і Сан-Франциско. Отже, виникає питання, чи є достатніми норми Статуту ООН про права людини в сучасних умовах? Чи не втратили вони свого значення з прийняттям Загальної Декларації з прав людини 1948 року та укладанням Пактів про права людини 1966 року?

На мою думку, сучасні правові оцінки статутних положень про права людини можливі виключно з врахуванням практики і досвіду ООН у правозахисній сфері. Жодна з держав не могла на момент укладення Статуту Організації, передбачити розвиток подій, динаміку активності ООН, виклики, перед якими вона постане. Подібно до того, як статутна діяльність Ради Європи у захисті прав людини наповнювалась протягом десятиліть практикою її допоміжних органів, а Європейський Суд з прав людини перетворив своєю практикою Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод в «живий інструмент», так і діяльність ООН в галузі прав людини не можна оцінювати виключно на підставі статутних норм. Статут ООН став необхідною міжнародно-правовою основою, найбільш загальним фундаментом формування сучасної розгалуженої системи міжнародного захисту прав людини. С. А. Бур'янов робить досить цікаве зауваження щодо поступового, «покрокового» розширення Організацією Об'єднаних Націй правової основи захисту прав людини: «Кожен з міжнародно-правових документів універсального характеру з питань прав і основних свобод людини і громадянина включає в себе певний, в основному повторюваний, але тим не менш постійно розширюється набір таких прав і свобод, які стали в силу цього міжнародно – правовим стандартом.»[4] В. Н. Агеев з ним погоджується, зазначаючи, що «в кожному з цих документів конкретний перелік прав і основних свобод людини виключає, як правило, близькі до внутрішньої компетенції держави, сфері його суверенних правомочностей специфічні права громадянина.»[5] Таким чином, концепцію захисту прав людини в Статуті ООН слід розглядати як динамічну, а не статичну. І це жодним чином не зменшує значення статутних норм. Навпаки, весь цей комплекс тримається на визнанні переважної сили статуту ООН в міжнародно-правовій системі. Це створює особливу міжнародно-правову конструкцію, якою приєднання будь-якої держави до Статуту ООН накладає на неї весь комплекс міжнародно-правових зобов'язань з прав людини за Статутом

ООН в тому розумінні, в якому він існує на цей час, а не на момент укладання Статуту.

Отже, якою є в своїй основі концепція прав людини в Статуті ООН? Передусім, це віднесення прав людини до найважливіших цінностей людства. Значна більшість юристів-міжнародників визнають закріплення в Статуті ООН принципу поваги прав людини. Статут ООН жодним словом не згадує про «принцип прав людини». Але в науковій доктрині широко визнано існування такого принципу.

Наприклад, А. Я. Капустін називає його «принцип загальної поваги до прав людини і основних свобод».[3] В. Г. Буткевич говорить про «принцип поваги прав людини»[6], але розповсюджує його на «право поваги прав людини і основних свобод». Т. І. Левицький також говорить про «принцип поваги до прав людини», як такий, що лежить в основі кодифікації міжнародного права прав людини.[7] На мою думку, така оцінка науковцями статутних норм про права людини є цілком виправданою і характеризує глибинний зміст Статуту в його ставленні до цінності людини та її прав, як таких, з якими пов'язане «позбавлення прийдешніх поколінь нещастя війни» – саме цими словами починається текст Статуту ООН.

Говорячи про Статут ООН, як про юридичну основу всього сучасного міжнародно-правового співробітництва з прав людини, його норми не можна розуміти інакше, як такі, що визначають зміст такого співробітництва: «Норми Статуту ООН про обов'язок держав співпрацювати в галузі захисту прав людини відігравали і продовжують відігравати величезну роль у становленні міжнародно-правового захисту прав людини. По суті ці норми є найбільш загальним правовим зобов'язанням, на основі якого здійснюється все наступне міжнародне співробітництво в даній області. Саме це положення Статуту дозволило Генеральній Асамблеї ООН розпочати розробку і в 1948 р. проголосити Загальну декларацію прав людини. Згодом велика кількість найважливіших універсальних міжнародних договорів про права людини була розроблена і ухвалена саме в рамках ООН. Крім того, у рамках ООН розроблена значна кількість міжнародних документів, що хоча і не є юридично обов'язковими, проте узагальнили в собі величезний досвід захисту прав людини і тому набули значної морально-політичної ваги.»[2]

Але не лише Статут ООН є правовою основою співробітництва з прав людини. Він є найважливішою для сучасного світу договірною міжнародно-правовою основою захисту прав людини і міжнародно-правового

співробітництва з таких питань. Але слід погодитись з тією точкою зору, що саме походження прав людини є природним. «Міжнародне право розглядає права людини як природні та невід’ємні» [8]. Хоча Статут ООН про це прямо не говорить, про це безпосередньо згадує Загальна Декларація прав людини 1948 року, яка визнається міжнародно-правовою доктриною загальноновизнаним тлумаченням положень Статуту ООН в галузі прав людини: «Всі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності і правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні ставитися один до одного в душі братерства».[1]Звідси походить широко визнана у вітчизняній міжнародно-правовій науці концепція про те, що «у міжнародному праві склався новий інститут міжнародного захисту прав людини, основні положення якого відображені в Статуті ООН».[6] А. П. Мовчан зазначав з цього приводу: «Його становлення в міжнародному праві відбувалося в сучасну епоху, а твердження – після розгрому фашизму в 1945 р.»[10]. Не випадково, говорячи про статутну концепцію прав людини юристи не обмежуються державами-членами ООН, звертаючи увагу на дію цих норм в просторі та по колу осіб. Так, А. Я. Капустін, наприклад, цілком обґрунтовано стверджує, що обов’язок загальної поваги до прав людини і основних свобод «має загальний характер» і розповсюджується на всі держави.[3]

Отже, статутні положення про права людини є формою позитивного закріплення міжнародно-правової концепції прав людини. В найбільш загальному вигляді. Але саме Статут ООН, як найважливіший міжнародний договір сучасності, надав практичну можливість побудувати всю сучасну систему міжнародного захисту прав людини, до якої включені десятки міжнародних договорів універсального і регіонального рівнів.

Слід також звернути увагу на те, що окрім закріплення загального принципу поваги прав людини Статут ООН містить декілька формально визначених зобов’язань держав-учасниць в царині прав людини. Ці зобов’язання, разом з загальною нормою преамбули Статуту, створюють мінімальний комплекс статутних норм про права людини. На мою думку, серед цих зобов’язань можна виокремити наступні: «утвердити віру в основні права людини...» (преамбула), «здійснювати міжнародне співробітництво ... у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод ...» (ч. 3 статті 1), «Організація Об’єднаних Націй сприяє: ... загальній повазі та дотриманню прав людини й основних свобод " (стаття 55), «вживати спільні й самостійні дії в співробітництві із Організацією для досягнення цілей, зазначених у статті 55» (стаття 56). Го-

ворячи про «мінімальний комплекс статутних норм про права людини» жодним чином не применшує їхнє значення, маючи на увазі їхню пов'язаність з іншими нормами Статуту ООН, які не містять прямої згадки про права людини. Наприклад, статутний правовий принцип співробітництва зобов'язує держави-члени ООН співробітничати з усіх дозволених міжнародним правом питань, в тому числі і у захисті прав людини. Або ж принцип поваги до прав міжнародних договорів рівною мірою розповсюджується на договори про права людини.

Аналіз статутних положень, що безпосередньо згадують права людини, дає можливість дійти висновку про те, що норми статей 1, 55, 56 спрямовані на реалізацію положення Преамбули Статуту ООН, і саме через їх дотримання можна врешті «утвердити віру і основні права людини». Як можна побачити, в контексті цього загального зобов'язання Статут встановлює зобов'язання в сфері прав людини і для держав-членів, і для Організації. Таким чином, зі Статуту ООН безпосередньо випливають повноваження цієї Організації в сфері прав людини. Причому, як можна побачити зі слів «утвердити віру і основні права людини», ці повноваження можуть тлумачитися найбільш широко.

Статут ООН і не надає відповіді на запитання про перелік «основних прав людини». Але воно не є другорядним з огляду на визначення конкретних повноважень ООН в сфері прав людини. Наприклад, повноважень Ради ООН з прав людини у визначенні безпосереднього переліку прав людини, які підпадають під її юрисдикцію. На нашу думку, відповідь на це питання знаходиться передусім в Загальній декларації прав людини 1948 року, а також в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року і у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року. Визначаючи загальний міжнародно-визнаний каталог прав людини ці міжнародні і міжнародно-правові акти одночасно конкретизують повноваження ООН щодо захисту цих прав та зобов'язання держав їх захищати. Без наявності згаданих правових актів повноваження ООН у захисті прав людини могли б виглядати абстрактно і, як здається, викликати чимало суперечок. Достатньо згадати необхідність скликання в рамках ООН у 1993 році Віденської конференції з прав людини, на якій обговорювалися ключові положення загального розуміння прав людини всіма членами ООН.

На мою думку, надзвичайно важливо зазначити існування триваючого процесу розширення каталогу прав людини. Таке повноваження слід визнати за Генеральною Асамблеєю ООН. Відповідно до Статуту ООН

Генеральна Асамблея " організує дослідження і робить рекомендації з метою : ... b) Сприяти міжнародному співробітництву в галузі економічної та соціальної культури, освіти, охорони здоров'я та сприяти реалізації прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії.»

Генеральна Асамблея ООН завжди користувалася цим повноваженням. Ще на самому початку існування ООН саме Генеральна Асамблея захистила своє право обговорювати права людини в державах навіть за умови, що такі держави вважають це втручанням у внутрішні справи.

Більш складним питанням видається розширення кола прав людини не статутними органами ООН, чиї повноваження є прохідними від повноважень головних органів Організації. Так, відповідно до п.5 с) Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Рада ООН з прав людини» від 15 березня 2006 р. Рада має право робити рекомендації Генеральній Асамблеї щодо подальшого розвитку міжнародного права в галузі прав людини», а відповідно до п. 5 і) робити рекомендації відносно заохочення і захисту прав людини».[11]

У червні 2015 року Рада визнала анонімність в інтернеті правом людини. В Звіті засідання, присвяченого анонімності та шифруванню в інтернеті засоби анонімізації і шифрування були названі «необхідними для того, щоб людина була вільна у вираженні своєї думки в цифрову епоху». Таким чином, можливість анонімного користування Інтернетом і використання шифрування особистих даних і засобів комунікації повинні розцінюватися як частина прав людини.

Не аналізуючи в даній статті в подробицях правову природу такого рішення слід зазначити, що, на мою думку, зміст зазначених повноважень Ради ООН з прав людини дає їй право обговорювати такі питання і висловлювати думку з цього приводу. Більше того, наслідком такого обговорення і прийнятого рішення може бути формування звичаєво-правової норми про право людини на анонімність в інтернеті. Але це не може, на мою думку, тягнути за собою безпосереднього зобов'язання за Статутом ООН дотримуватися цього права. Можливо, для цього потрібно було б необхідним прийняття резолюції Генеральної Асамблеї ООН за процедурою, що визнає за такою резолюцією характер тлумачення Статуту ООН.

Таким чином, концепція захисту прав людини в Статуті ООН включає, як на нашу думку, найширші повноваження Організації, які можуть бути реалізованими органами ООН. Ця концепція є динамічною, що

означає широкі повноваження ООН та її органів застосовувати положення Статуту в галузі прав людини. Саме наявність таких норм в Статуті ООН створила правове підґрунтя для прийняття Загальної декларації прав людини, укладення під егідою ООН основоположних міжнародних договорів про права людини, створення таких органів, як Комісія ООН з прав людини (в подальшому – Рада ООН з прав людини) та інших органів такого рівня. Саме статутні норми ООН створюють необхідне найбільш загальне міжнародно-правове підґрунтя для діяльності оонівських органів з прав людини. Формування статутних зобов'язань дотримання прав людини очевидно пов'язане з визначенням головними статутними органами ООН переліку таких прав або з формуванням загальної звичаєвої норми міжнародного права, якою визнається відповідне право.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] : від 26 червня 1945 р. – Режим доступу: http://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
2. Міжнародний захист прав людини та права біженців. Навчальний посібник. – Київ: Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, 2002. – 160 с.
3. Капустін А. Я. Міжнародне право / Капустін А. Я. – М.:Гардаріки, 2008. – С. 305–307.
4. Бурьянов С. А. Правовые основы, сущностное содержание и гарантии свободы совести // Государство и право. 2001. №2. – С. 22
5. Агеев В. Н. Международные стандарты в области ограничения прав и свобод личности «Международное публичное и частное право» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.center-bereg.ru/o4214.html>
6. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: Підручник/ За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – С. 208.
7. Міжнародне публічне право: підручник. / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микиєвич та ін.: за ред. В. М. Репецького. – 2 вид. – К.: Знання, 2012. – С. 179.
8. Міжнародне право: Навч. Посібник / За ред. М. В. Буруменського К.: Юринком Інтер, 2005. – С. 191.
9. Загальна Декларація прав людини [Електронний ресурс] : від 10.12. 1948 р. – Режимдоступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015

10. Мовчан А. П. Принципы всеобщего уважения прав человека и основных свобод // Курс международного права: В 7 т. Т. 2. Основные принципы международного права / Отв. ред. И. И. Лукашук. М.: Наука, 1989. С. 148

11. Документ ООН: Организация Объединенных Наций A/RES/60/251, 15 марта 2006 года

А. В. Богуцька¹

СПІВРОБІТНИЦТВО ГЕНЕРАЛЬНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Все більш актуального значення набуває міжнародно-правове співробітництво і взаємодія Генеральної прокуратури України з компетентними органами іноземних держав з питань міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), кримінального провадження у порядку перейняття.

Окремі аспекти міжнародного співробітництва Генеральної прокуратури України розглядаються в міжнародно-правовій літературі. У вивчення та розробку цієї проблеми певний внесок внесли вчені: Буроменський М. В., Гребенюк В. М., Марочкін І. Є., Столярський О. В., Толочко О. М. та інші. Разом з тим, є потреба в системному дослідженні участі Генеральної прокуратури України в міжнародно-правових відносинах.

Важливою формою міжнародного співробітництва Генеральної прокуратури виступає міжнародна правова допомога, яка є її офіційною діяльністю і здійснюється на підставі міжнародних договорів. Договори про правову допомогу забезпечують найбільш повне здійснення національної юрисдикції й уникнення конфлікту юрисдикцій – саме з цією метою держави їх укладають [1, с.226]. Міжнародні договори із правової допомоги в переважній більшості є двосторонніми. Разом з тим, за умови наявності певних інтеграційних процесів, питання правової допомоги вирішують на підставі багатосторонніх угод. Україна бере участь у двох таких системах міжнародної правової допомоги – Раді Європи

¹ Аспірантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого